

O przecinkach i nie tylko

Jerzy Trzeciak
Dział Wydawnictw IMPAN
publ@impan.pl
<https://www.impan.pl/pl/wydawnictwa/dla-autorow>

7 sierpnia 2018

Przecinek

Sformułuję najpierw kilka „zasad”, którymi warto się kierować, stawiając przecinki w tekście angielskim. Zasady te będą następnie zilustrowane przykładami.

- Zapomnij polskie zasady stawiania przecinków.
- Lepiej mniej przecinków niż więcej.
- Wstaw przecinek tam, gdzie trzeba coś rozdzielić.
- Wstaw przecinek, żeby wskazać strukturę logiczną zdania.
- Wstaw przecinek tam, gdzie czytelnik ma (na chwilę) zawiesić głos.
- Nie trzymaj się kurczowo żadnych zasad – zwłaszcza własnych.
- Nie poprawiaj interpunkcji w korekcie.

Zapomnij polskie zasady

Nie ma przecinka przed „że”:

- We will prove that M is convex.

(Często) nie ma przecinka przed „który”:

- Every function which satisfies (2) is called a weak solution of equation (1).
- This holds for every map that appears in Table 2.

W obu tych przykładach zdanie podrzędne (‘which satisfies (2)’ oraz ‘that appears in Table 2’) jest *definiujące* – nie można go ze zdania usunąć bez zmiany sensu. Takich zdań podrzędnych (ang. *defining relative clauses*) nie oddzielamy przecinkami.

(Na ogół) nie ma przecinka przed „jeśli”:

- A set is called *closed* if its complement is open.

(Często) jest przecinek przed „i”:

- A sketch proof is given in Section 6, and we refer the reader to [26] for more details about essential dimension.
- This conjecture was proved by Liebeck, and more recently it has been shown that $c = 7$ is the best possible constant.

Tu stawiamy przecinek, bo druga część zdania wprowadza zupełnie nową treść.

Wstaw przecinek, żeby rozdzielić

Wstaw przecinek, żeby zapobiec „fałszywym połączeniom”:

- Thus the proof of Theorem 2, and of the remarks that follow it, is complete. [bez przecinka byłoby ‘it is complete’]
- Part (ii) follows immediately from Lemma 2, and part (iii) is an easy consequence of the fact that G has an orbit of dimension n . [bez przecinka byłoby ‘follows from Lemma 2 and part (iii)’]

Wstaw przecinek, żeby rozdzielić symbole:

- For every $x \in X$, Y_x is complete.

Wstaw przecinek, żeby oddzielić zdanie wtrącone:

- The *base size* of G , denoted by $b(G, H)$ (or just $b(G)$ if the context is clear), is the minimal size of a base for G .

Wstaw przecinek, żeby oddzielić dopowiedzenie:

- For example, Bochert’s result was motivated by the classical problem of bounding the order of a finite primitive permutation group, which attracted a lot of attention in the 19th century.

Wstaw przecinek, żeby wskazać strukturę logiczną

Często w skomplikowanych zdaniach zawierających alternatywy, koniunkcje, implikacje i równoważności nie jest jasne, jaki jest zakres poszczególnych członów – wtedy interpunkcja powinna pomóc.

Na przykład, w zdaniu postaci “Then either A or B and C” nie wiadomo, czy chodzi o

- “Then either A or B holds, and moreover C is true”,

czy też

- “Then either A, or both B and C”.

Podobnie nie należy pisać “Then A iff B and C”, jeśli mamy na myśli “Then A iff B, and moreover C”. W tym ostatnim wypadku (jeśli nie chcemy zaczynać nowego zdania) często lepiej użyć średnika: “Then A iff B; moreover, C”.

Wstaw przecinek tam, gdzie czytelnik ma (na chwilę) zawiesić głos

- If not, then $K_j = K_j \cap H^g$ for all $g \in G$, which implies that K_j is a positive-dimensional normal subgroup.
- Indeed, the only known exceptions are the cases with H finite.
- A similar argument shows that $b \leq c$, hence equality holds.
- Determining the base size of a given permutation group is a classical problem in permutation group theory, with a long tradition and many applications.

Żadnych zasad!

W bardzo wielu wypadkach można równie dobrze postawić przecinek, jak i go nie postawić. Oto kilka par z równie poprawną interpunkcją:

1. If A is compact then it is bounded.
2. If A is compact, then it is bounded.
1. In Section 5 we prove Theorem 3.
2. In Section 5, we prove Theorem 3.
1. For every x there exists y such that...
2. For every x , there exists y such that...

1. By (1) the set A is compact.
2. By (1), the set A is compact.
1. Clearly the set A is compact.
2. Clearly, the set A is compact.

Inaczej rzecz się ma, gdy powyższe zwroty są częściami zdań bardziej złożonych – wtedy nadmierna interpunkcja może zaszkodzić. Np. zdanie

- Since f is compact, by (1), the set A is bounded

jest dwuznaczne - nie wiadomo, której części dotyczy „by (1)”; lepiej napisać precyzyjnie jedno z dwojga:

1. Since f is compact by (1), the set A is bounded.
2. Since f is compact, by (1) the set A is bounded.

Tutaj trzymanie się sztywnej zasady „zawsze stawiam przecinek po «by (1)»” doprowadziło do błędu.

Podobnie jest z przecinkami po niektórych słowach – w zdaniu bardziej złożonym lepiej nie kawałkować zdania przecinkami z powodu trzymywania się „zasady”:

1. Moreover, F is continuous.
2. Then F is continuous, and moreover we can approximate it by functions satisfying (5).
1. Consequently, F is continuous.
2. Then F is continuous, and consequently we can approximate it by functions satisfying (5).

Nie samym przecinkiem...

Zdania zawierające wzory oddzielone wyłącznie przecinkami źle się czyta; często przy tym ich struktura logiczna nie jest od razu widoczna. Zastąpienie przecinków słowami powoduje, że czytelnik nie zastanawia się nad tym, nad czym nie musi się zastanawiać.

Oto przykład:

- Then $f(x) > 0, x \in X$.

Można to odczytać na kilka sposobów:

- Then $f(x) > 0$ and $x \in X$.
- Then $f(x) > 0$ for all $x \in X$.
- Then $f(x) > 0$ for some $x \in X$.

Pamiętajmy przy tym o dość powszechnej konwencji: wzór wyśrodkowany

$$f(x) > 0, \quad x \in X,$$

będzie przez większość czytelników zrozumiany jako ‘ $f(x) > 0, \forall x \in X$ ’. Jeśli więc mamy na myśli \exists , trzeba napisać

$$\exists x \in X, \quad f(x) > 0.$$

Przecinek przy wyliczaniu

Można pisać zarówno

- Cox, Brown and Fox,

jak i

- Cox, Brown, and Fox

(rozmaite wydawnictwa zalecają jedną z tych wersji, ale nie ma tu ogólnej zgody, ani w wydawnictwach brytyjskich, ani amerykańskich). Dodanie przecinka jest zawsze wskazane, jeśli można dzięki temu usunąć dwuznaczność.

Średnik

Użyj średnika między dwoma zdaniem, jeśli są „równej mocy”, a nie chcesz ich rozdzielać kropką:

- Using Theorem 6 we can compute the precise value of $A(v)$ in almost all cases; this is a significant strengthening of the general estimate $A(v) \leq 2$ stated in [6].
- A subset of Ω is a *base* for G if its pointwise stabilizer is trivial; the *base size* of G is the minimal cardinality of a base.
- Then $f_1 = g_1$ in D_1 ; and since D_2 is connected, we also have $f_1 = g_1$ in D_2 .

Użyj średnika przy wyliczaniu, jeśli obiekty wyliczane są skomplikowane i zawierają przecinki:

- Here A , B and C are complex numbers depending on x , y and z ; D and E depend on c and d ; and F is given by Lemma 5.

Dwukropek

Nie stawiaj dwukropka przed listą obiektów w ramach jednego zdania:

- The group G can be of type A, B, C or D.
- Consider all elements $x \in X$ such that (i) ..., (ii) ..., and (iii) ...

Jeśli jednak lista jest „pionowa”, można postawić dwukropek lub nie; dwukropek wydaje się wskazany wtedy, gdy elementy listy składają się z kilku zdań:

- Consider all elements $x \in X$ such that:
 - (i) $Ax = 1, Bx = 0, Cx = 2$ —we say that x is $(1, 0, 2)$ -regular;
 - (ii) ...;
 - (iii) ...

Punkty w liście pionowej można zakończyć przecinkiem lub średnikiem; jeśli punkty są zdaniami, można je też zaczynać wielką literą i kończyć kropką.

Postaw dwukropek przed listą, jeśli zdanie przed dwukropkiem jest samodzielne (np. zawiera ‘the following’ lub ‘as follows’):

- The group G can be of four types: A, B, C or D.
- Consider all elements $x \in X$ such that one of the following holds:
 - (i)...
 - (ii)...

Możesz postawić dwukropek między dwoma niezależnymi zdaniami, jeśli drugie zdanie wyjaśnia, ilustruje, parafrazuje lub rozwija pierwsze:

- Here is a more explicit statement of what the theorem asserts: if γ can be continued analytically along C_1 to f_1 , and if it can also be continued analytically along C_2 to f_2 , then $f_1 = f_2$ in $C_1 \cap C_2$.
- A few S -invariant subspaces are immediately apparent: if Y_k is the set of all x whose first k coordinates are 0, then Y_k is S -invariant.

Jeśli wyjaśnienie po dwukropku składa się z więcej niż jednego zdania, zacznij je dużą literą:

- Actually, H^p is a Banach space: To prove the completeness, let (f_n) be a Cauchy sequence in H^p . Then...

Nie stawiaj dwukropka przed każdym wzorem wyśrodkowanym.

Myślnik

Myślnik jest używany w angielskim znacznie rzadziej niż w polszczyźnie i w innych okolicznościach.

Nagła przerwa w zdaniu:

- Recall the interior tensor product $A \otimes B$ —this is a right module over C .
- The first inequality is well known—see [5, Proposition 3.1].

W ostatnim zdaniu przecinek zamiast myślnika nie jest dobrym rozwiązaniem (choć często spotykanym); średnik też nie jest dobry, bo drugie zdanie jest ewidentnie „podrzędne” w stosunku do pierwszego. Inna możliwa interpunkcja w tym przykładzie:

- The first inequality is well known (see [5, Proposition 3.1]).
- The first inequality is well known [5, Proposition 3.1].

W ostatnim przykładzie nie ma potrzeby dodawania nawiasów () – wystarczy nawiasy kwadratowe. Jako najprostsze, to ostatnie rozwiązanie wydaje się najbardziej godne polecenia.

Nie ma myślnika zastępującego niepowtarzane słowo:

- We denote the former set by A , and the latter by B .

Łącznik

Użycie łącznika jest w wielu wypadkach fakultatywne, ale wskazana jest konsekwencja w ramach jednego dokumentu.

Non(-):

Można pisać albo

- nontrivial, nonzero, nonnegative,

albo

- non-trivial, non-zero, non-negative.

Zawsze jednak piszemy

- non-locally convex, non-Euclidean.

Łącznik konieczny:

- one-parameter group
- two-stage computation
- n -fold integration

Łącznik jest też konieczny (i wygodny), gdy z dowolnego ciągu słów chcemy np. utworzyć przymiotnik:

- a local-to-global method

Łącznik fakultatywny:

- right hand side, right-hand side
- second order equation, second-order equation
- selfadjoint, self-adjoint
- seminorm, semi-norm
- a blow-up, a blow up, a blowup [ale: to blow up (czasownik)]
- the n th element, the n -th element
- above-mentioned, above mentioned

Uwaga ogólna: daje się zauważyć dość systematyczną tendencję do ograniczania użycia łączników: słowa, które dawniej na ogół pisano z łącznikiem, dziś często pisze się łącznie lub rozdzielnie.

Osobiście zawsze napisałbym np. “a finite-dimensional space”, “a model-theoretic construction”, ale pisownia rozdzielna takich konstrukcji staje się powszechna.

N-rule:

W niektórych wypadkach używa się podwójnego łącznika (“N-rule”);

- pages 12–34, items (i)–(iv), Sections 2.3–2.7
- Radon–Nikodym theorem [dla dwóch osób; ale: Piatetski-Shapiro, bo to jedno nazwisko]